

Notes de llenguatge sobre el «Diari 1918», de J.V. Foix (i III)

ALBERT JANÉ

El nombre gramatical de certs possessius

En la designació d'un conjunt de coses o persones referides individualment, és a dir, una per cap, a un altre conjunt de coses o persones, sembla que, en principi, sigui més normal de recórrer al singular que no pas al plural. Hi ha casos obvis:

[1] Les guineus tenen les orelles punxegudes i la cua grossa.

Si diguéssim *les cues* en lloc de *la cua*, podria semblar que les guineus també tenen dues (o més) cues, talment com tenen dues orelles.

[2] Si fa molta calor ens podem treure l'americana.

[3] Les senyores poden deixar l'abric a l'entrada.

En certs casos, no sembla desentencat endevinar, en l'ús del plural en comptes del singular, la interferència d'una altra llengua.

[4] ... els nusos de les corbates, afluijats, els penjaven balders al voltant del coll (Jonathan Latimer. *La dona del dipòsit de cadàvers*, «La cua de palla», p. 5).

[5] La gisca els cenyia les camises a la carn (*op. cit.*, p. 11).

Si no sabíem que no hi ha ningú que vagi pel món amb més d'una corbata o amb més d'una camisa, a través dels dos exemples [4] i [5], com hem indicat, del mateix text, creuríem que aquest era el cas de les persones a què s'hi fa referència. Amb tota probabilitat, aquests plurals són tributaris de l'original anglès.

Potser els noms que designen elements rigorosament individuals, com les parts del cos humà (o dels animals), les peces de roba i el que ara darrerament s'anomenen complements, són els que, en el cas de què fem qüestió, més habitualment s'usen en singular, en una expressió espontània, en lloc d'un ús plural que denota clarament la pèrdua del sentit lingüístic o la interferència d'una altra llengua:

[6] Tots tres duïen el rellotge (i no els rellotges) parat.

Però el fet és que no es pot pas establir cap norma rigorosa que reguli el nombre gramatical d'aquesta mena de noms. Hi ha diverses circumstàncies, impossibles, o molt difícils, de reduir a un esquema, que poden determinar l'ús del singular o del plural, i no han d'ésser poc nombrosos els casos concrets i específics que haurien d'incloure a advocar per l'admissibilitat de totes dues solucions.

Per això ens ha semblat que podia tenir interès veure per quines solucions es decantava un escriptor tan rigorós i amb un sentit del llenguatge tan afinat com J.V. Foix, amb exemples del seu *Diari 1918*, que ja ens han servit per a exemplificar altres usos lingüístics i altres solucions gramaticals¹.

En els exemples que segueixen, en què és qüestió de parts del cos humà (o d'animals) o bé de peces de roba o elements anàlegs, referits a persones o bèsties, Foix recorre al singular, que sembla la solució més idònia:

[7] ... les noies lliscaven, alades, amunt i avall dels carrers, i feien com si no ens veiessin. Cenyien el cabell amb un llaç escocès... (p. 237).

[8] Tots portem brodat al jersei amb fil de seda de colors, el nom de l'estimada (p. 241).

[9] Creïen [els homes i les dones] que llur pell bruna seria per a la mar un afrodisíac desvetllador de la seva doble personalitat hermafrodita (p. 275).

[10] Guardats per escarcellers de plomatge gris i bec de grua, han desaparegut per la clariana d'uns pallers (p. 343).

[11] Els cavalls són d'un torrat clar, i la crin, de natural, els blanqueja (p. 417).

[12] En arribant al cim, i alliberats de la brida, aïnen, dolços, i folguen, pels corrals, amb les més folles de les egües (p. 417).

[13] ... hi munten i hi cavalquen, al galop, cavalls bretons de crina lluminosa (p. 485).

[14] ... deixant senyals [els diables esfèrics] de llur pell cremadora damunt la taula d'escriure (p. 627).

[15] Van treure's totes dues la careta, i vaig besar-les per heure coratge (p. 807).

Els exemples següents són, de fet, equiparables als anteriors:

[16] Damunt la pell de paquiderm que cobreix el cel, per sempre hi ha pintats cavalls negres i pneumàtics amb llur funda (p. 279).

[17] A mitja part, les noies, tot intentant d'encotillar llur natura frondosa, ens han imprecat braços en creu (p. 351).

[18] ... li volia mostrar, des de l'espitllera de dalt, el mar llunyà per on navegaven les arrels i llur saba pomposa (p. 439).

[19] De l'una a l'altra [plataforma] mantenen la mateixa distància però llur diàmetre minva de dalt a baix (p. 721).

[20] Continentes, contrades, paratges amb llur vegetació: cada bri d'herba és un pollanc, cada mata una selva (p. 825).

Però, en canvi, no deixem de trobar alguns exemples en què, en casos idèntics, o anàlegs, Foix es va decidir pel plural:

[21] ... els nois del meu carrer ens avinguérem a esperar que es fes del tot fosc per a posar-nos els vestits morats i plantar al mig de la plaça... (p. 303).

[22] ... ha eixit una corrua d'homes uniformats. Damunt els vestits esfilagarsats duïen escrit, arran de pitrera... (p. 343).

[23] ... els tripulants van amarrar, llests i callats, i després de desar llurs temibles coltells en fundes de cuir... (p. 375).

[24] N'han baixat vuit minyons amb jaquetes de pell i deix germànic (p. 487).

[25] Només els carrabiners han romàs en terra, estranys al fet, i llunyans, emboçats amb llurs capes i recolzats en anacròniques espingardes (p. 515).

[26] Vestits amb túniques blanques, amb gests benignes feien com si em volguessin aturar (p. 593).

[27] Els miralls reflecteixen multituds, homes i dones amb nassos de festa, noies bifronts amb els cabells tirats a flor de nuca, recollits i cenyits per una veta estreta (p. 623).

¹ Vegeu *Llengua Nacional*, núm. 52, pp. 31-34, i núm. 53, pp. 30-32.

No sembla gaire arriscat d'afirmar que els plurals obligats dels exemples anteriors són *llurs temibles coltells* [23], exigint per la claredat del sentit, i *anacròniques espingardes*, aquest especialment per raons gramaticals, és a dir, perquè es tracta d'un grup nominal sense determinació possessiva. Efectivament, *recolzats en llur anacrònica espingarda*, amb la determinació d'un terme possessiu, no semblaria pas inviable.

Escau també de comparar *els cabells tirats a flor de nuca* [27], amb *cenyien el cabell* [7]. Notem, encara, el grup del singular *una veta estreta* d'aquest mateix exemple [27], que té un valor plural indubtable.

Els noms abstractes, o que tendeixen a l'abstracció, els que designen qualitats, condicions, estats o aspectes, en aquests casos que comentem solen revestir la forma del singular, encara que cal convenir que no sempre és possible de discernir si aquesta forma és el reflex d'un singular o d'un plural lògics.

[28] Nois i noies del meu poble, que malcobreixen llur groga nuditat sota gases de tendres colors subtils, juguen cada vespre a la plaça (p. 293).

[29] Però l'ombra dels avets recull l'ombra dels ocells malèfics i al fons de l'horitzó mil ales blaves han abatut llur vol (p. 311).

[30] Prats, rierols, pollancre, fontanes i ocells viuen de llur vida encesa i es rendeixen a l'encís de les teves danses (p. 321).

[31] ... alçà els braços enlaire per dibuixar amb llur ombra, damunt l'ala vermella de la porta, no sé quin ocell malèfic (p. 323).

[32] ... un vol de corbs, senyorívols malgrat la llegenda i planyívols de llur dissort, ha ombrejat... (p. 355).

[33] Però en reprendre el nostre solaç, partit perdut, els atletes, la pista, el joc celeste d'ombres i llur divina geometria, havien desaparegut (p. 393).

[34] Aigües, cigales i tantes de remors confidencials, i les veus latents en els canyars celen llur presència (p. 437).

[35] A muntanya, no tinc mai el son prim, i les remors fosques d'una sala i alcova pairals, i llur ròssec, no em lleven el dormir (p. 457).

[36] Tot de dames americanes, amb capes transparents que fan més ostensible llur esveltesa... (p. 485).

[37] Els he guaitats en llur desfici, i m'han vingut ganes de cridar (p. 487).

[38] Ja els gavians, en vol espès, els animaven amb llur xiscladissa i els ombraven amb amor (p. 515).

[39] Cubs, esferes, cons, cilindres, paral·lelograms i àdhuc els trapezòedres i els poliedres, els quals, amb llur divina i torbadora presència, fecunden el Migdia (p. 521).

[40] Voldríeu fer-vos amos, d'amagat, de puigs i boscs, i de llur àuria polseguera (p. 797).

En l'exemple [36], al costat del plural *capes transparents*, sense cap determinatiu possessiu, tenim el singular *llur esveltesa*, que, a més d'anar amb un possessiu, designa un concepte més general. El singular *llur xiscladissa* [38] s'explica especialment pel seu valor col·lectiu. Altrament, hauria estat obligatori *llurs xiscles*. També és de remarcar el singular *llur divina i torbadora presència* [39], que té com a antecedent no un sol nom del plural sinó un grup ben nodrit de noms, tots ells en la forma del plural.

En l'exemple reproduït a continuació, l'ús, sens dubte obligat, del singular en un nom referit a un posseïdor múltiple, és no solament obligat pel sentit sinó per l'èmfasi amb què l'autor s'hi refereix:

[41] Avui he descobert el secret de la fidelitat dels faroners a llur professió dura i responsable (p. 495).

En els exemples següents, obeint a raons que semblen, en general, prou evidents veiem l'alternança de la forma del singular i la del plural en grups nominals referits a una pluralitat de posseïdors:

[42] ... l'efígie de vells conqueridors, d'emperadors egregis i de dames fa-

moses per llurs anòmals esbargiments o per llur faixada continència (p. 489).

[43] Hi evoco centaures arrogants amb vesta de duc, andrògins vestits de marquès, molhucos monstres amb potes de comte, ogres amb testa ogival amb uníforme de baró (p. 715).

[44] Deixeu que en llengua canicular els llaners amb testa de falcó, els boters amb aletes de calamars, els especiers amb pèl de cabra i els canvistes amb potes de flamenc... (p. 749).

[45] Era plena de gent amb gais vestits de nit, homes i dones amb florids capells i obesos infants de mirada trista (861).

L'ús del singular en els grups *testa ogival* [43] i *testa de falcó i pèl de cabra* [44] i del plural en els grups *potes de comte* [43], *aletes de calamars i potes de flamenc* [44] té unes raons evidents i indiscutibles, que, en una certa mesura, abonen també les altres opcions: *anòmals esbargiments i faixada continència* [42] i *gais vestits de nit i florids capells, i mirada trista* [45].

Reproduïm, encara, uns quants exemples en què Foix es va decidir per la forma del plural:

[46] Totes les cases donen per llurs portals a la plaça (p. 241).

[47] ... darrere els velluts blaus de nit amb què els veïns del meu poble amaguen els cancells de llurs cases (p. 329).

[48] ... la dona de la taverna escrivia els nostres noms als vidres glaçats de la seva tenda... (p. 345).

[49] Un voler irresistible m'ha portat, entre torrents i esbalços, a la planella que domina la vall immemorial dels avions perduts i de llurs desferres retrospectives (p. 347).

[50] Hi hem passat per damunt, descalços, a l'hora que els sabaters i llurs amants, que és la dels migdies d'agost, abocats a les finestres, imiten personatges antics, amb carotes d'estopa (p. 379).

[51] En els vespres dels dies que ha plogut, voldria ésser el fanaler de la vila (p. 415).

[52] He mirat l'empremta de llurs petges [de cinc o sis personatges] quan, en comptes de tornar al forn, s'allunyaven fora burots (p. 457).

[53] ... han abandonat les desferres de llurs autos feudals (p. 485).

[54] ... mentre els corsaris i llurs espectres arrosseguen, amb ufana de tro, les botes per la Davallada (p. 531).

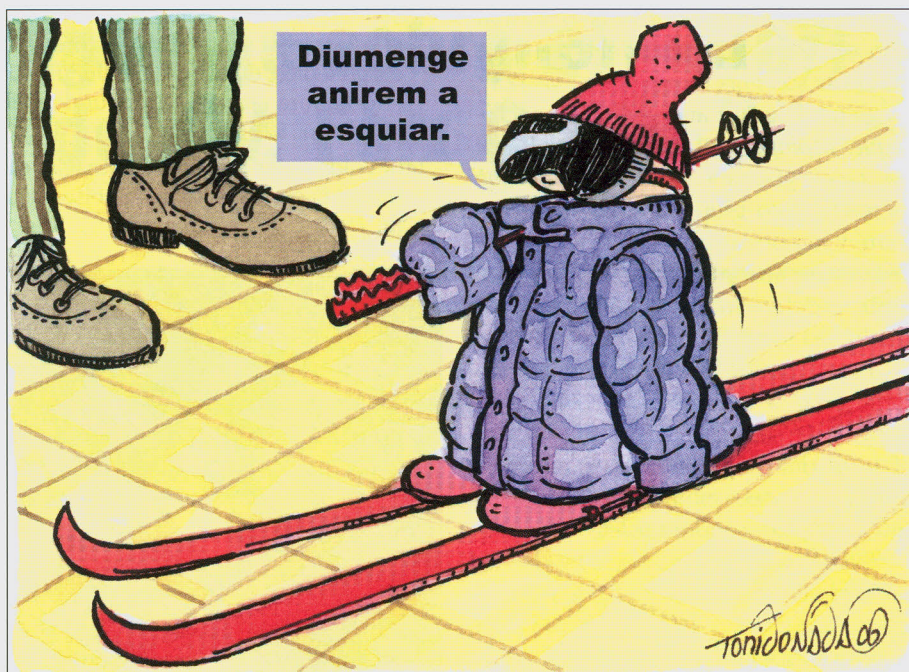
[55] Ja els poetes i llurs amants occeixen, a codolades, els servidors d'ídols, icons i fetitxes... (p. 579).

Els plurals més inqüestionables són, gosaríem afirmar, *els nostres noms* [48], *llurs amants* [50] i [55], *llurs petges* [52], *llurs autos feudals* [53], *llurs espectres* [54] i, òbviament, *les bótes* [54]. En els altres casos, especialment *els migdies* [50] i *els vespres* [51], creiem que els noms usats en plural (és a dir, els termes referits, individualment, a una pluralitat de posseïdors) també s'haurien pogut usar en singular.

La conclusió és que, com en tants altres aspectes del llenguatge, no es poden fixar normes rígides ni adoptar actituds dogmàtiques. No podem fer sinó el que acabem de fer: plantejar la qüestió (més que no pas el problema), perquè no ens agafi mai d'improvís, i procurar d'emmirallar-nos en els exemples dels mestres i dels bons autors.

Els dies de la setmana

En l'ús dels noms dels set dies de la setmana es planteja en certs casos la qüestió de si han d'anar o no precedits per l'article definit i de si cal usar-los en singular o bé en plural. Una norma acceptada per molts, que no sembla pas desencertada, és que dient, simplement, *dilluns, dimarts...*, voldríem dir «el dilluns passat» o «el dilluns que ve», d'acord amb el temps verbal, i dient simplement *el dilluns, el dimarts*, etc., amb l'article definit i en singular, es voldria dir «cada dilluns», «cada dimarts» (d'una manera habitual). Així, *Diumenge anirem a esquiar* i *El diumenge es queden a casa* són frases, certament, habituals, el sentit de les quals no creiem que ofereixi cap dubte, encara que cal convenir que, d'una banda, potser no són les úniques

ques correctes, i, de l'altra, que l'adjunció de certs determinatius (com ja hem vist) altera aquest esquema.

Per això, com a cloenda d'aquestes notes sobre el llenguatge de J.V. Foix, ens ha semblat interessant de reproduir els exemples d'aquest cas que plantejem que hem sabut trobar en la nostra lectura atenta del volum del seu magnífic *Diari 1918*.

[56] El diumenge següent, en sortint, a les tres de la matinada, del ball de «La Violeta», li vaig dir: –Pepa! Quina son aquest matí. Em va respondre que els dilluns santa Eulàlia li feia la feina (p. 257).

[57] Fou diumenge passat, a les tres de la tarda, sobre el pont del passeig, que un embriac occí una dona... Ja el diumenge abans hom havia assenyalat un fet idèntic... (p. 289).

[58] Quina tristesa d'avui endavant, les tardes de diumenge! (p. 291).

[59] ... hem arrencat dels almanacs portolans els fulls del divendres (p. 381).

[60] La randa de la neu amaga, al fons de tot el país, la dolça cara que només podem veure al foscant dels dissabtes (387).

[61] ... emboçat amb la manta dels diumenges d'hivern, m'he arribat a l'espluga de Finestrelles... (p. 397).

[62] ... si em volia ajudar a encapsar els rocs que els dijous sants collim a fresca d'alba (p. 435),

[63] A mi, que no m'hi comptin pas els diumenges per a fer passar de l'un moll a l'altre [...]. No, burots de fronteres endeutades: els diumenges són per a mi sol... (p. 749).

[64] ... singulars estubes nodrides amb llenya de pi muntanyenc, estellada els diumenges abans de missa d'alba (p. 881).◆

Nòtula

Un útil sinònim de «quan»

Entre les conjuncions temporals de simultaneïtat¹ tenim la partícula *quan*, que introdueix una oració subordinada amb el verb en un temps personal. Exemple: *Quan arribaràs, ells ja seran fora*. Però a vegades pot convenir, estilísticament, d'expressar la circumstància temporal amb el verb en forma no personal. A tal fi disposem de la construcció 'en + infinitiu'². Ex.: *En arribar tu, ells ja seran fora*.

Doncs bé, avui dia sembla que alguns assessors lingüístics de mitjans de comunicació rebutgen aquesta

construcció d'infinitiu, segurament perquè la creuen massa literària, i recorren sistemàticament a la construcció amb *quan*, amb la qual cosa generen monotonia i recarreguen el discurs. En canvi, si emprem també la construcció 'en + infinitiu'³, com és d'aconsejar, obtindrem més varietat i alleugerirem l'expressió. Ex.: *En sentir això vaig dir que...* (més variat i lleuger estilísticament que «Quan vaig sentir això vaig dir que...»).◆

J.R.

(Extret del llibre *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui* / 2, p. 54)

1. Cf. J. Rúaix, *El català* / 2, p. 202.

2. Cf. J. Rúaix, *El català* / 2, p. 25 i p. 179, apartat 4.

3. Si mirem el curs de la història de la llengua, veurem que aquesta construcció també s'ha fet escrivint 'al + infinitiu' (com fa el castellà), però la normativa moderna, acceptada per tots els escriptors, ha establert l'ús exclusiu de la forma en.